

PRIEKŠLIKUMI VALSTS FONDĒTO PENSIJU SISTĒMAS LATVIJĀ PILNVEIDEI

Esošā sistēma, kad jauni pensiju otrā līmeņa dalībnieki tiek "ielozēti" kādā no tirgū piedāvātajiem konservatīvajiem plāniem, šobrīd vairs nav Latvijas iedzīvotāju interesēm atbilstoša. Laikā, kad tika veidota pensiju sistēma, konservatīvie plāni varēja nodrošināt investīciju atdevi, kas spēja kompensēt inflācijas radīto pirktpējas zudumu. Pagājuši 20 gadi un mēs esam finanšu situācijā, kad zema riska ieguldījumu sagaidāmā atdeve ievērojami atpaliek no pagātnes snieguma. Proti, procentu likmes bieži ir tuvas nullei. Jāņem arī vērā arī tas, ka konservatīvo plānu būtība ir vairāk fokusēties uz uzkrātā kapitāla saglabāšanu nevis strauju tā audzēšanu. Arī pārvaldes komisiju samazinājums nav devis un arī nākotnē nedos būtisku uzlabojumu zema riska ieguldījumu fondu atdvei dēļ ļoti zemajām procentu likmēm, kā arī reizēm pat negatīvajiem ienesīgumiem obligāciju jomā.

Presē tiek norādīts, ka 80% jauno dalībnieku neizvēlas savu pensiju plānu, uzsākot darba gaitas. Līdz ar to tie automātiski tiek iedalīti kādā no konservatīviem plāniem, kas esošajos procentu likmju apstākļos ilgtermiņā, visticamāk, nesegs inflāciju, ko arī aizrāda OECD savā ziņojumā par pensiju sistēmu Latvijā 2018. Konservatīvajos plānos nopelnītais ievērojami atpaliks no tā, ko dalībnieki varētu būt nopelnījuši aktīvākos ieguldījumu plānos. Rezultātā, sasniedzot pensijas gadus, šos dalībniekus gaida vilšanās par nopelnīto jeb, precīzāk sakot, nenopelnīto.

VFPS mērķis ir nodrošināt aizstāšanas koeficientu vismaz 10%-15% apmērā, ko nav iespējams panākt vienīgi ar pārvaldes komisiju samazinājumu. Esošajos finanšu tirgus apstākļos nepieciešams veicināt VFPS dalībnieku pensiju uzkrājumu ieguldīšanu aktīvākos plānos vismaz sākotnējos darba gados.

Skatoties uz reālo pensiju otrā līmeņa dalībnieku sadalījumu (avots: www.manapensija.lv) 75% ir izvēlējušies sabalansētos vai aktīvos plānus. Tātad jāsecina, ka sava darba mūža laikā viņiem ir tikusi sniegta konsultācija un plāns ticis nomainīts adekvāti. Taču jāatzīst, ka neproporcionāli daudz jauniešu vēl aizvien varētu atrasties konservatīvajos plānos. Īpaši pie esošajiem plānu maiņas apstākļiem, kad to var veikt vienīgi portālā www.Latvija.lv, un jaunieši pensiju plānus, domājams, maina ļoti kūtri. Šajā jautājumā nepieciešams detalizētāks pārskaits no VSAA.

Tāpat arī nepieciešama detalizēta analīze par VFPS dalībnieku pensiju plānu izvēli pirms pensijas vecumā, kā arī diskusija par to, kāds ir optimālais akciju īpatsvars pirmspensijas vecumā? (0%-25%)

Priekšlikumi par alternatīvām Valsts fondēto pensiju sistēmas pilnveidei iesniegti Labklājības ministrijā 2019. gada 14. martā.

Iesniegtie priekšlikumi Valsts fondēto pensiju sistēmas pilnveidei, kā arī analīze par to ieguvumiem un trūkumiem

1 Visi, kas iestājas darba tirgū un nav jau norādījuši sev vēlamo pensiju plānu, tiek **ieskaitīti pensiju plānos, kur ieguldījumi kapitāla vērtspapīros nepārsniedz 25%,** saglabājot esošo loterijas principu.

Pozitīvā ietekme

- + Palielinās VFPS uzkrātā pensiju kapitāla potenciālais apjoms, salīdzinot ar šī brīža situāciju
- + Nav jāveic būtiskas VFPS likumdošanas, uzskaites un pārvaldes sistēmas izmaiņas

Negatīvā ietekme

- Tiem, kas neveic apzinātu plāna izvēli, netiek realizēts viss potenciālais uzkrātā pensijas kapitāla maksimizēšanai

Diskusijai

Ir nepieciešams veikt provizoriskus aprēķinus potenciālajam aizvietojumam. Kāda būtu adekvāta atdeves likme.

2

Visi, kas iestājas darba tirgū un nav jau norādījuši sev vēlamo pensiju plānu, tiek **ieskaitīti pensiju plānos, kur ieguldījumi kapitāla vērtspapīros nepārsniedz 50%**, saglabājot esošo loterijas principu.

Pozitīvā ietekme

- + Palielinās VFPS uzkrātā pensiju kapitāla potenciālais apjoms
- + Nav jāveic būtiskas VFPS likumdošanas, uzskaites un pārvaldes sistēmas izmaiņas

Negatīvā ietekme

- Tiem, kas neveic apzinātu plāna izvēli, netiek realizēts viss potenciāls uzkrātā pensijas kapitāla maksimizēšanai
- Vienlaikus pastāv risks, ka pensiju plāna dalībnieki līdz pensionēšanās vecumam nomainīs plānu uz "mierīgāku", tādējādi pakļaujot savu kapitālu iespējamām lielākām svārstībām pirms pensijas vecumā.

3

Visi, kas iestājas darba tirgū un nav jau norādījuši sev vēlamo pensiju plānu, bet ir **vecumā līdz 40 gadiem**, tiek ieskaitīti **pensiju plānos, kur ieguldījumi kapitāla vērtspapīros nepārsniedz 75%**, saglabājot esošo loterijas principu. Pārējiem jauniesācējiem sistēmā, vecumā virs 40 gadiem, saglabājot esošo principu ar automātisku iedali konservatīvajos plānos.

Dalībnieki ir jauni cilvēki, kuriem ir garš uzkrājuma veidošanas periods. Neskatoties uz straujākām vērtības svārstībām, ilgtermiņā lielāks ieguldījumu apjoms akciju tirgū nozīmē augstāku sagaidāmo atdevi un lielāku pensijas kapitālu. Vērojot citu, tai skaitā Rietumvalstu, pieredzi, ieteicamais periods šādam lielākam akciju īpatsvaram ir pat 30 gadi. Zviedrijas automātiski piedāvātais risinājums paredz maksimālu akciju īpatsvaru pat līdz 55 gadu vecumam. Uzskatām, ka optimāli būtu saglabāt augstu akciju īpatsvaru līdz 40-50 gadu vecumam, t.i. pirmos 20-30 darba gadus.

Protams, dalībniekiem vai nu pašiem jāatceras, vai sistemātiski tiem jāatgādina par nepieciešamību, tuvojoties pensijas vecumam, samazināt investīciju risku. Lielākā problēma ir zemais Valsts fondēto pensiju shēmas dalībnieku zema finanšu pratība, zināšanas. Lai to atrisinātu, nepieciešams uzlabot un pilnveidot komunikāciju ar shēmas dalībniekiem, lai līdzekļu pārvaldītāji un VSAA varētu sniegt tiem ieteikumus par optimālo rīcību, sasniedzot nākamo sava dzīves cikla posmu. Uzsāktais projekts par pensiju paneli portālā Lavija.lv varētu sekmēt informētību. Uzkrāto pensiju apjoma redzamība palielinās izpratni vai vismaz interesi par pensiju plāna izvēli.

Pozitīvā ietekme

- + Palielinās VFPS uzkrātā pensiju kapitāla potenciālais apjoms
- + Nav jāveic būtiskas VFPS likumdošanas, uzskaites un pārvaldes sistēmas izmaiņas

Negatīvā ietekme

- Pastāv risks, ka pensiju plāna dalībnieki līdz pensionēšanās vecumam nomainīs plānu uz "mierīgāku", tādējādi pakļaujot savu kapitālu lielākām iespējamām svārstībām pirms pensijas vecumā
- VSAA nepieciešams pastiprināti iesaistīties un informēt savus jaunus klientus ne tikai par ieguldījumu fondu, kurā tiek uzkrāta otrā līmeņa pensija, bet arī stāstot par izvēles iespējām un ar to saistītajiem riskiem.

Piedāvājums par 75% kapitāla vērtspapīru īpatsvara fondiem kā automātisko piedāvājumu vienlaicīgi ietver Latvijas pensiju otrā līmeņa dalībniekiem jau šobrīd pieejamos risinājumus ar dzīves cikla fondiem. Tajos sākotnējā fāzē dominē ieguldījumi akcijās, ņemoties augstāku risku, un, tuvojoties pensijas vecumam, risks tiek automātiski samazināts.

Pirmos 30 gadus aktīvie fondi ar 75% īpatsvaru ieguldījumiem kapitāla tirgū neatšķirsies no dzīves cikla fondiem, kuriem arī pirmos 30 darbības gadus būs 75% īpatsvars ieguldījumiem kapitāla tirgū.

4 Visi, kas iestājas darba tirgū un nav jau norādījuši vēlamo pensiju plānu, bet ir **vecumā līdz 40 gadiem**, tiek automātiski ielozēti **dzīves cikla plānos, kas veidoti klienta pēc vecuma principa**. Dalībnieks var pats veikt pensiju plāna nomaiņu, ja vēlas. Pārējiem sistēmas jaunienācējiem vecumā virs 40 gadiem, saglabājot esošo principu ar automātisku iedali konservatīvajos plānos.

VFPS ir izveidota tādējādi, ka dalībnieks pats uzņemas atbildību par savu pensiju plāna izvēli. Dzīves cikla fondi ierobežo šo dalībnieka izvēli, nosakot ieguldījuma riska līmeņa samazinājumu saskaņā ar iepriekš atrunātu grafiku (*Glide path*).

Pozitīvā ietekme

- ✚ Palielinās VFPS uzkrātā pensiju kapitāla potenciālais apjoms
- ✚ Nepastāv risks, ka pensiju plāna dalībnieki līdz pensionēšanās vecumam nenomainīs plānu uz "mierīgāku", tādējādi pakļaujot savu kapitālu lielākām iespējamām svārstībām pirms pensijas vecumā, jo nomaiņa notiek pensiju plāna ietvaros, automātiski saskaņā iepriekš atrunātu grafiku

Negatīvā ietekme

- Jāveic būtiskas VFPS likumdošanas, uzskaites un pārvaldes sistēmas izmaiņas
- Dažādiem pārvaldītājiem ir dažāda prakse riska līmeņa samazināšanā, tādēļ rodas situācija, kurā, dalībniekam pārejot no viena pārvaldītāja dzīves cikla fonda un cita pārvaldītāja dzīves cikla fondu, ievērojami var atšķirties kapitāla vērtspapīru īpatsvars, potenciāli radot zaudējumus vai negūtās peļņas riskus, par kuriem dalībnieks var būt vāji informēts.

Tādēļ **nepieciešams ierobežot plānu maiņas iespējas**.

- Tā kā IPAS nezina savus VFPS klientus, katru gadu vai katrus 5, vai 10 gadus būtu jārada jauni dzīvescikla plāni nākošajai paaudzei, kas eventuāli tirgū radīs ļoti lielu skaitu fondu.
- Sākotnēji vairāku gadu garumā jaunie ieguldījumu plāni būs apjomos mazi, kas var traucēt līdzekļu pārvaldītājiem nodrošināt pietiekami plašu ieguldījumu diversifikāciju un **var ciest arī atdeves rādītāji**.
- Tuvojoties pensionēšanās vecumam un daļai plāna dalībnieku pensionējoties, fonda aktīvu apmērs atkal dīls, kas var radīt ienesīguma problēmas pēdējiem plāna dalībniekiem. Tādējādi būtu jāparedz automātiska šo plānu pievienošana citiem ieguldījumu plāniem, kuri nebūtu dzīves ciklā bāzēti un kuriem būtu tobrīd līdzīgs riska profils. Līdz ar to **vajadzība pēc ne- dzīves cikla plāniem saglabājas**.

5 Visi, kas iestājas darba tirgū un nav jau norādījuši vēlamo pensiju plānu, tiek automātiski **ielozēti dzīves cikla plānos, kas veidoti pēc investīciju riska principa**. Dalībnieks var pats veikt pensiju plāna nomaiņu, ja vēlas. Ja nomaiņa netiek veikta un dalībnieks neizsaka skaidru vēlmi pats izvēlēties savu riska līmeni, pārvaldnieku un ieguldījuma plānu, tad VSAA veic automātisku riska līmeņa mazināšanu.

OECD pensiju struktūrvienība tikšanās laikā ar nozares pārstāvjiem arī norādīja, ka uz dalībnieku vecuma bāzēts risinājums nav sevi pierādījis kā labākais; un vēlams ieviest uz investīciju riska bāzētu risinājumu. Tas pats ieteikums ir iekļauts arī OECD ziņojumā par Latvijas pensiju sistēmu (2018. gada marts).

Tomēr pāreja uz investīciju riska bāzētu risinājumu arī nav vērtējama viennozīmīgi. Viens no iespējamajiem risinājumiem dzīves cikla plāniem, kas veidoti pēc investīciju riska principa, ir katram pārvaldniekam izveidot divus fondus – vienu konservatīvu, bet otrs varētu būt pat ar 100% aktīvu ieguldījumu akcijās un riska ziņā tām pielīdzināmos finanšu instrumentos. Tā kā saskaņā ar Latvijas VFPS IPAS nezina savu klientu, tad riska samazinājuma grafiku (*glide path*) dalībniekam būtu jāveido pašam, mainot ieguldījumu plānu proporcijas.

Principā šāds risinājums neatšķiras no šobrīd esošā, kad dalībniekiem pieejami dažādu riska profilu fondi no konservatīva līdz fondiem ar 75% akciju īpatsvaru, un dalībnieki paši izvēlas sev pieņemamu riska līmeni, izvēloties attiecīgu plānu.

Lai risinātu iepriekš minēto problēmu, būtu jāiesaista VSAA, kas veiktu katra dalībnieka fondētās pensijas kapitāla pārlokāciju starp konkrēta pārvaldnieka konservatīvo plānu un aktīvo plānu, ja vien dalībnieks nebūtu pats īpaši norādījis, ka vēlas veikt patstāvīgu pensiju plāna izvēli. Šo pārlokāciju jeb riska līmeņa mazināšanu iespējams darīt ar ļoti nelielu koridoru, respektīvi, pietiekoši bieži, teiksim reizi mēnesī, kas ievērojami mazinātu izvēlēta laika ietekmi uz kopējo atdevi. Pie tam, visiem pārvaldītājiem būtu vienāds riska līmeņa samazināšanas grafiks, kas ļautu dalībniekiem turpināt veikt neierobežotu pārvaldnieka maiņu.

Pozitīvā ietekme

- + Palielinās VFPS uzkrātā pensiju kapitāla potenciālais apjoms
- + Nepastāv risks, ka pensiju plāna dalībnieki līdz pensionēšanās vecumam nenomainīs plānu uz "mierīgāku", tādējādi pakļaujot savu kapitālu lielākām potenciālajām svārstībām pirms pensijas vecumā, jo nomaina notiek pensiju plāna ietvaros automātiski saskaņā iepriekš atrunātu grafiku
- + Nebūtu nepieciešams veidot jaunus ieguldījumu plānus, atskaitot priekšlikumu par 100% kapitāla vērtspapīru (akciju) plāniem
- + Nebūs problēmu ar ieguldījumu plānu apjomiem, nodrošinot plāniem adekvātu atdevi gan dzīves cikla sākumā, gan pirms pensijas vecumā

Negatīvā ietekme

- Jāveic būtiskas VFPS likumdošanas, uzskaites un pārvaldes sistēmas izmaiņas
- Valsts (VSAA) saņemtu mandātu veikt būtiskus lēmumu attiecībā uz dalībnieka fondētās pensijas kapitālu, savā ziņā uzņemoties arī atbildību par kapitāla atdevi un apjomu
- VSAA jāveic riska līmeņa samazināšanas grafika (glide path) izveide

Jāatzīst, ka pasaules praksē nav viena labākā risinājuma (balstoties uz dalībnieka vecumu, investīciju risku vai ko citu), kā veidot dzīves cikla plānus. Katrai pieejai ir savi plusi un mīnusi.

6 Visi, kas iestājas darba tirgū un nav jau norādījuši vēlamo pensiju plānu, tiek automātiski **ielozēti ieguldījumu plānos ar 75% akcijās**. Dalībnieks var pats veikt pensiju plāna nomaiņu, ja vēlas. Ja nomaina netiek veikta un **dalībnieks neizsaka skaidru vēlmi pats izvēlēties savu riska līmeni**, pārvaldnieku un ieguldījuma plānu, tad VSAA veic automātisku riska līmeņa mazināšanu.

Pozitīvā ietekme

- + Palielinās VFPS uzkrātā pensiju kapitāla potenciālais apjoms
- + Salīdzinājumā ar iepriekšējā (5.) punktā norādīto dzīves cikla modeli, VSAA nebūtu jāveic riska līmeņa samazināšanas grafika (glide path) izveide
- + Nepastāv risks, ka pensiju plāna dalībnieki līdz pensionēšanās vecumam nenomainīs plānu uz "mierīgāku", tādējādi pakļaujot savu kapitālu lielākām iespējamām svārstībām pirms pensijas vecumā, jo nomaina pensiju plāna ietvaros notiek automātiski saskaņā iepriekš atrunātu grafiku
- + Nebūtu nepieciešams veidot jaunus ieguldījumu plānus

Negatīvā ietekme

- Jāveic būtiskas VFPS likumdošanas, uzskaites un pārvaldes sistēmas izmaiņas
- Valsts (VSAA) saņemtu mandātu veikt būtiskus lēmumu attiecībā uz dalībnieka fondētā pensijas kapitālu, savā ziņā uzņemoties arī atbildību par kapitāla apjomu. Šai gadījumā investīciju plāna nomaiņa būtu mehāniska un ar būtiski lielāku potenciālo ietekmi un atdevi, nekā iepriekšējā piedāvājuma (5.) punktā

Šo priekšlikumu varētu piemērot pat visiem VFPS dalībniekiem, izsakot valsts priekšlikumu par dalībniekiem atbilstīgiem (pēc riska līmeņa) plāniem un ja noteiktā laikā netiek veiktas konkrētas darbības, VSAA veic automātisku plānu nomaiņu.

Būtu iesējams riska līmeni palielināt pat līdz 100% akcijās.

7 Visi, kas iestājas darba tirgū un nav jau norādījuši vēlamo pensiju plānu, tiek automātiski **ielozēti ieguldījumu plānos ar 75% akcijās**. Dalībnieks var pats veikt pensiju plāna nomaiņu, ja vēlas. Ja nomaiņa netiek veikta, VSAA sūta uzaicinājumu/atgādinājumu riska līmeņa mazināšanai.

Nemot vērā VSAA būtisko lomu un reputāciju, šādi atgādinājumi/uzaicinājumi pārskatīt izvēlēt riska līmeni [iesakot esošo pārvaldnieku vai jebkura cita pārvaldnieka attiecīgā riska līmeņa plānu] no dalībnieku puses tiktu uztverti saīdzinoši nopietni un ir paredzams, ka sekotu darbības.

Pozitīvā ietekme

- + Palielinās VFPS uzkrātā pensiju kapitāla potenciālais apjoms
- + Pastāv salīdzinoši mazāks risks, ka pensiju plāna dalībnieki līdz pensionēšanās vecumam nemainīs plānu uz "mierīgāku", tādējādi pakļaujot savu kapitālu lielākām iespējamajām svārstībām pirms pensijas vecumā, jo nomaiņa notiek pensiju plāna ietvaros automātiski saskaņā iepriekš atrunātu grafiku
- + Nebūtu nepieciešams veidot jaunus ieguldījumu plānus

Negatīvā ietekme

- Valsts (VSAA) saņemtu mandātu ietekmēt dalībnieka lēmumu attiecībā uz dalībnieka fondētās pensijas kapitālu, savā ziņā uzņemoties arī atbildību par kapitāla apjomu. Šai gadījumā investīciju plāna nomaiņa būtu mehāniska un ar būtiski lielāku potenciālo ietekmi un atdevi nekā iepriekšējā piedāvājuma (5) punktā